565

بالالارغه فنی

درسلر

مکاتب ابتدائیه گه مخصوصدر.

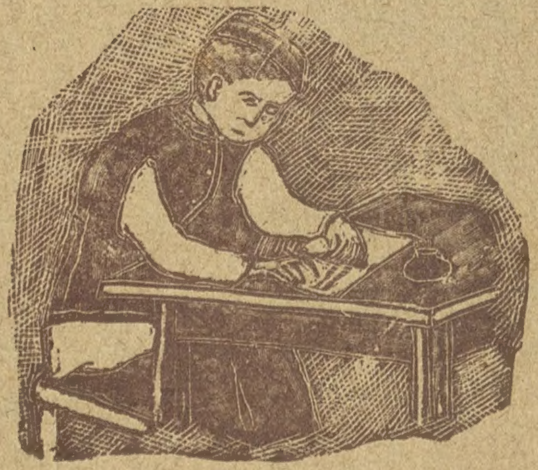

مرتبی: کامل فتاح زاده بشیری.

ناشرلری: برادران کریمیلر.
قزان
مطبعهٔ کریمیه
١٩٠٨

КАЗАНЬ.
Типографія Т-го Д-ма „Братья Каримовы".
1908.

بالالارغه فنی

درسلر

مکاتب ابتدائیه گه مخصوصدر.

مرتبی: کامل فتاح زاده بشیری.

برادران کریمیلر مصارفی ایله

مطبعهٔ کریمیه قزانده

۱۹۰۸

КАЗАНЬ.

Типографія. Т-го Д-ма „Братья Каримовы“.

1908.

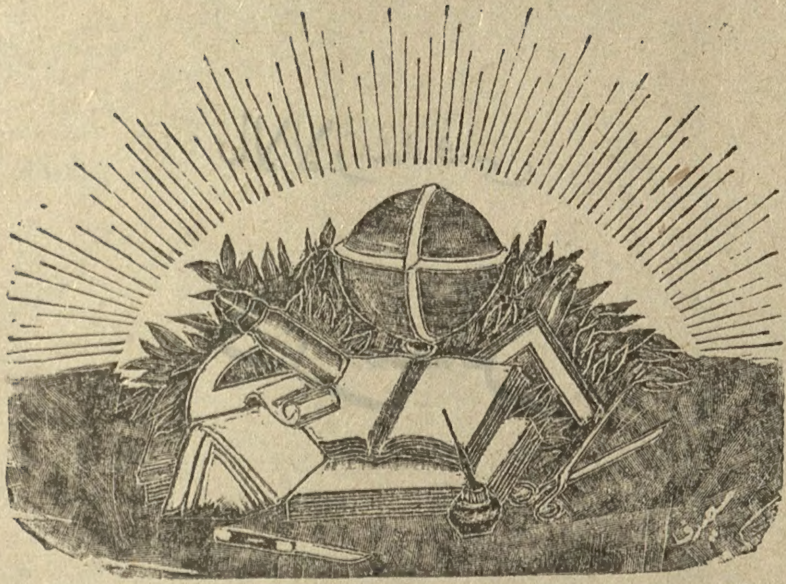

بزنی خلق ایتکان وبو دنیاده توردقمز قدرده طرشوب رزقمزی ازلمك ایچون عقل وقوّت بیرگان : حق تعالی حضرتلرینه هر وقت عبادت قیلمق فرضدر. بزنك جناب حق غه بولغان عبادتمز، دین وایمان سایه سنده در. دین وایمان ایسه عقلی بولغان انسانك الله تعالی گه عبادت قیلوب وطیغانندن طیلمق ایچون احسان بیورلمش اڭ زور ومقدس برقانون الهیدر ٭ بوقانون اوزرینه بنا ایدلمگان ملتلرنك حالی (قُمْ) اوستینه قورولمش یورتلر کبی اولور. آناسینه آتاسینه رعایه ایتمیچه آنلرنك نصیحتنی طڭلاماغان وطیغان اشلرنی توتماغان بالالار دنیاده راحت کورماسلر. بربالا مکتب گه بارغاننك صوك بیك کچکنه وقتده بولغان نچارلغنی بتروب ، عقل وفکرینی یخشی ایدوب ، یازوغه طرشماق کیره‌ك .

چونکه هر وقتده جالقاو بولوب ، اوقومغان بالانك هیچ بر کم قاشنده قدر واعتباری بولماس. واوزینی طانیغانلر اوز آلدنده برسوز ده ایتمه سه لرده، آرتنده بوبالابیك جالقاو بالادر دیه رلر. آخری بوبالا یمان بولور دیب ، هر وقتده آنی خورلارلر. اوقوب ، یازوغه هوسی بولغان بالانی هرکم یاراتور. آنك حقنده ماقتاب سیولرلر. نی زورلق ؟ اول بالاغه مکتبده اوقوغان وقتده سباقلرینی یخشی اوقیدر. هم بیك طرشادر. مکافات وشهادتنامه آلوب هرکمدن آفرین وتحسینلر آلوب مکتبدن چغار.

١ نچی شکل

جغرافیه

اوستنده تورماقده اولدوغمز (كرهٔ ارض) توگه‌ره كلر. رسمیله قاربوزغه اوخشار. بوقاربوزنـڭ ایكی طرفنده نقطه‌لر واردر. بونقطه‌لرغـه : قطب دیولور . كرهٔ ارض قویاشدن ، كوب كچكنه در. وقویاش‌نڭ تیره‌سنده ایلنور. كرهٔ ارض آیدن ایللی مرتبه زوردر. كرهٔ ارض ایكی تورلی ایلنور: برسی یكرمی دورت ساعتده اوزنقطه سنده ایلنور. بولای ایلنونده هربر طرفنی قویاش‌قه كورساتور. بوسببدن كیچ وكندز بولور . ایكنچی تورلی ایلنونده : قویاش‌نڭ تیره‌سنده اوچیوز آلتمش‌بیش كون اچنده ایلنور. بومدت‌گه (یل) دیولور.

كرهٔ ارض : قره وصوغه بولنمشدر. بریرده جیولمش صولرغـه اوزینڭ زورلغینه كوره تورلی ، تورلی اسملر بیرلور. مثلا: طوزلی صو طولمش اولان زوریرلرگه دیڭـگز دیولور. كرهٔ ارض‌نڭ دورت بولگدن اوچیسی دیڭـگزدر.

بر یردن باشلاب کیته، کینه، دیڭگزگه آقغان صولرغه زور بولسه (نهر) کچکنه بولسه (یرماق) آندانڭ کچکنه بولسه (چای) دیورلر. ایکی قره‌نی بر برندن آیرغان ایکی صونی توتاشدرغان طار صولرغه (بوغاز) دیورلر.

بیك کیڭ بولسه یاخود انسان قوّتی ایله آچلغان، بولسه (قانال) دیورلر. قره اچنڭ جیولوب، تورغان تیره‌ن صولرغه (کول) دیورلر. آز بولوب، هوانی بوزا تورغان صولارغه (باتقالاق) دیورلر. دیڭگزگه آقغان صولارنڭ چغا تورغان اورنینه (منبع) دیڭگزگه قاتشقان یرینه (منصب) دیورلر.

(قره=ییر) تیگز یر ایله طاولردن عبارتدر. یر یوزنده کوردکمز تیگز یرلرگه (اووا) دیورلر. بو اووالرده آشلق چاچورلر. همده آغاچلر اوستررورلر. طاولر شول کوب، طوپراق‌لرنڭ ایولمش‌اریدر. کرهٔ ارض دورت جهت برله تعریف ایدلور.

برسی: شمال، برسی جنوب، برسی شرق، برسی غربدر. شمال دائما جغرافیا خریطه‌لری‌نڭ باشنده بولغان طرفی‌در. صول قول‌طرفنه: غرب، واوڭ‌طرفنه‌ده شرق‌دیورلر. خریطه‌نڭ، توبه‌نگی طرفینه‌جنوب دیورلر. جنوب ایله شمال قارشی قارشوغه کیلور. شرق قویاش‌نڭ، توغان کبی کورنگان طرفیدر. غرب دیوب قویاش‌نڭ باتقان کبی کورنگان طرفینه ایتورلر.

(کرهٔ‌ارض) بیش قطعه‌در. (یاوروپا)-(آزیا)-(آفریقا)-(آمریقا)-(آوستراليا) دیورلر. بوبیش قطعه‌نڭ اڭ کچکنه‌سی یاوروپادر. لکن اهالیسی کوب، اولدیغی ایچون، کرهٔ ارض‌نڭ اڭ شهرتلی قطعه‌سیدر. آزیا قطعه‌سی زوردر. شونڭ ایچون، یاوروپا ایله آفریقا برگه آلندغی وقتده آزیا ایله بر ئولچه‌وگه توغری کیلور. انسانلر بوندن اوّل آزیا قطعه‌سنده توغان ویاشامشدر. بزنڭ (کتب[1] مقدسه) ده اوقودغمز زور وقوعاتلر کرهٔ‌ارض‌نڭ بوقطعه‌سنده‌در. آزیانڭ طوپراغی بیك فایدالیدر.

(۱) (کتب مقدسه) الله تعالی طرفندن پیغمبرلرگه ایندرلمش کتابلر.

آلتون ، کموش ، معدنلری باردر . اوّل اهالیسی هندلیلر ، قطایلیلر، یاپونلردر . آفریقا ایسه دنیانڭ اڭقاینار (اسی) طرفی اولوب ، کوب صحرالری باردر. بوصحرالرده : آرسلان، قاپلان، یلان کبی وحشی حیوانلر وجانوارلرده باردر .

آمریقا : دخی دنیانڭ باشقه قطعه‌لری کبی زور برقطعه‌در. ایکی‌گه بولنمشدر. برسینه : شمالی آمریقا، برسینه جنوبی آمریقا دیورلر. بونڭ طوپراغی بیك فایدالیدر . آمریقاده برقدر ماموق، شکر حاصل بولور . گوزل آلتون ، کموش معدنلری واردر . کرهٔ ارضنڭ آوسترالیا دیگان قطعه‌سی دخی آزیانڭ جنوب طرفنده بولغان برقدر آطه‌لردر . بونلرنڭ اچنده (یاکی هولاندا) دیدکلری آطه بر اوزی یاوروپا قدر زوردر . بو آطه‌لرنڭ اهالیسی کوبسی بدوِیتده یاشارلر .

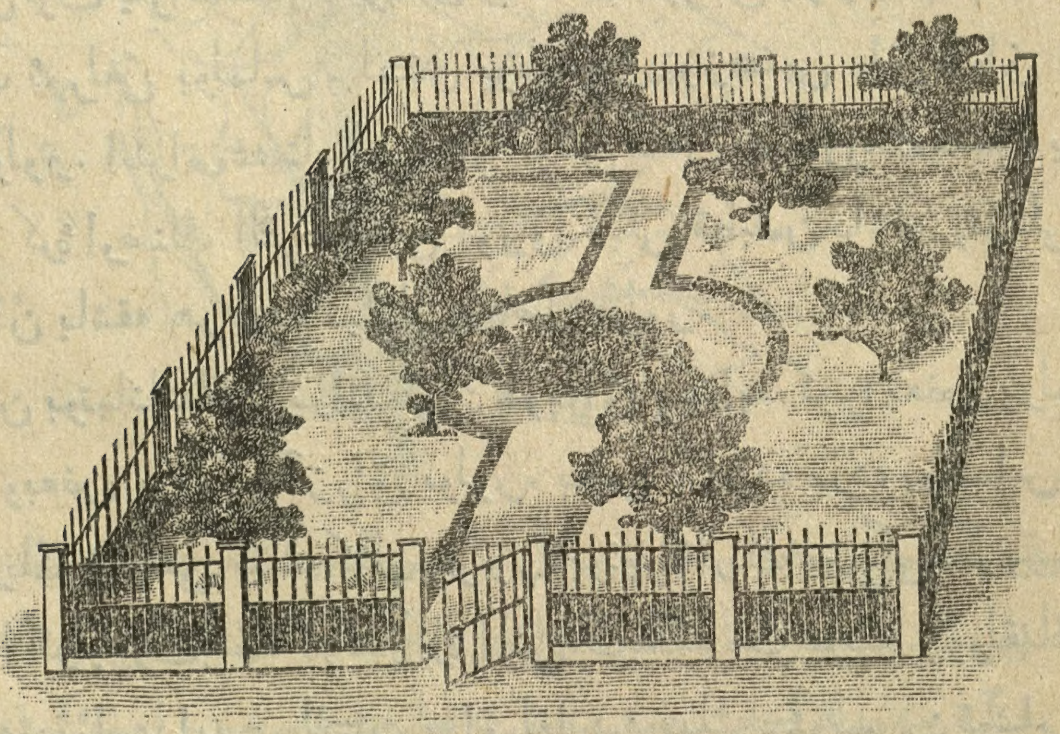

۲ نچی شکل

نباتات - ئولنلك

یر یوزنی یه‌شل قطفه کبی قابلاغان ، آغاچلر ، ئولنلرگه دائر معلومات بیرگان علم‌گه : نباتات علمی دیورلر .

نباتاتنڭ طوپراق اچنده بولغان کیسه‌گینه (طامر) دیورلر . بعض طامرلر بریل قدر تورورلر. بونلرنڭ عمری بریل‌در. بعضیلری ایکیشه‌ر یل تورورلر. بونلرنڭ پچه‌نلری ایکچی یل تاغی اوسه‌رلر. بعض‌طامرلرنڭ عمری بیك اوزوندر .

بونلر آغاچ طامرلریدر. مدت عمرلری معلوم توگلدر. ایمه‌ن ، وچرشی کبی آغاچلرنڭ طامرلری (مڭ) یل‌قدر عمرسورورلر. وآغاچلریده بوقدرمدت دوام ایته‌ر . نباتات : ایکی صنفدر . برصنفی : چه‌چکلی . برصنفی : چه‌چکسزدر. چه‌چکلی‌بولغان نباتات بغدای ، صولی ، آرش ، آرپه ومصر بغدایی کبی شیلردر. برنوع‌نباتات انسان وکیره‌ك قوی وکجه کبی انسان‌غه کیره‌کلی‌بولغان حیوانلرنڭ نفقه‌سیدر.

الله تعالی حضرتلری : بونلرنی انسان‌غه بولغان لزومینه مبنی باشقه نباتاتدن‌کوب یاراتمشدر. بوصنفی نباتاتنڭ ئورلغی بولور. چه‌چه‌کسزبولغان نباتاتنڭ ئورلغی بولماس. لکن بونلرده : توزکبی واق ، واق بورتوك حاصل بولور. اطرافی‌غه تارالوب ، یاکیدن بته‌ر. بوصوره‌تله‌جنسی یریوزنه بتماس. کرهٔ ارضنڭ الڭ صالقون اورنی ایکی قطبدن باشقه وقوّتلی قاینار صحرالردن باشقه هریرده نباتات حاصل بولور.

لکن بونباتاتنڭ ، یراتدغی : طوپراق وهوایه کوره بعض یرلرده کوب بولور. وبعض یرلرده آزراق بولور. بعض یرلرده برده بولماس . ئوله‌ن وآغاچلرنڭ ئورلغی بیك کوب بولوب بوئورلقلرنڭ بورتگی هربرسی‌چغوب بتمی . اگرچغوب‌بتسه اوشبوکرهٔ ارض‌نڭ‌بلکه مڭ مرتبه زورلقده براوبن بونلرغه یتماس ایدی لکن بواورلقلردن بیك کوبسی : قوشلر ، وباشقه حیوانلرنڭ نفقه‌سی بولدغی ایچون ، دخی یروهوادن راضی اولمادغی کبی یاخود یمش بیرمدکی ایچون یوغالمقده‌در.

نباتات علمی‌نی بلگنلر (نباتاتنڭ) نوعلرینه‌کوره حاصل اولدقلری یرلرنی کورساته‌شلردر. مثلا : یاؤروپانڭ یلغه‌لربولغان یرلرنده زیتون ،

مامـوق ، قاربوز ، اینجیر ، ومصر بغدایی ، آرپـه‌کبی نـه‌رسه‌لر . طـاولق بولغان یرلرنـده : ایمه‌ن ، ناراط ، چرشی ، قایون حاصل بولور دیمشلر . آغاچلرنـك قالنلغی دخی بونـك کبیدر . بونـدن برنیچه‌یل اوّل آمریقاده یتمش‌ایکی آدوم زورلغنده بر آغاج کورلمشدر . اچی قوش اولدغندن یدی کشی آتلری بله‌ن صیغیاتورغان بولغانلر .

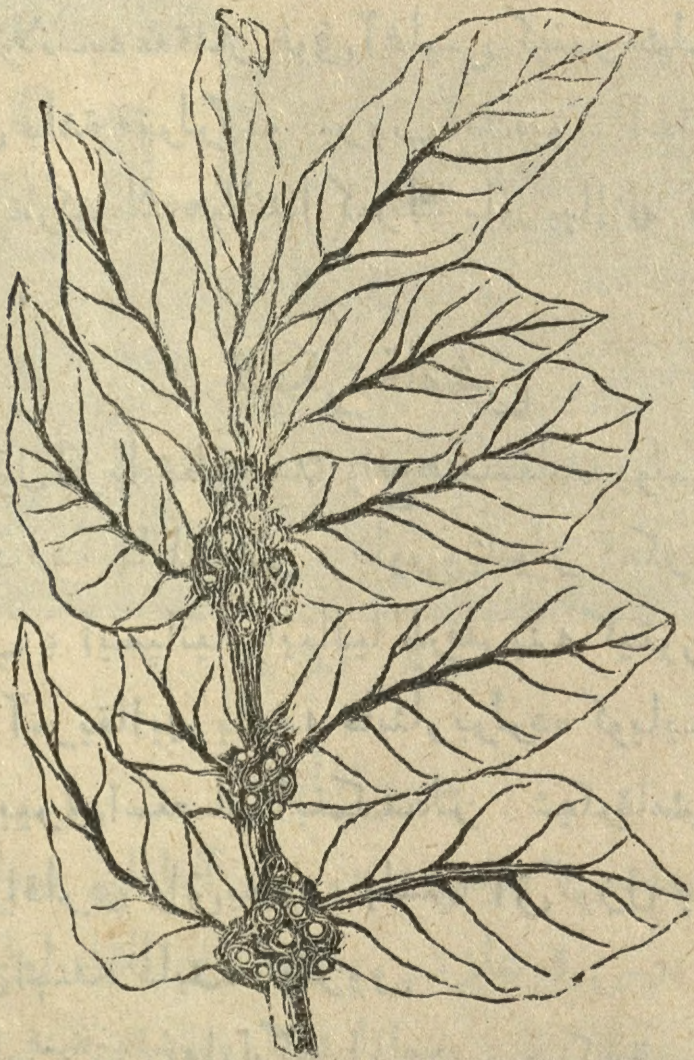

۲ نچی شکل

قهوه - (Кофе)

قوفی آغاچی توغری یردن‌چقار . بونـك بیـك کوب بوتاقلری ؛ یافراقلری‌باردر . بوآغاچنك یافراقلری باشقه‌یافراقلرکبی یه‌شلدر ؛ گوزل ایسلی ؛ آق‌چه‌چه‌ك آتار . یمشی‌یمورقه صارصی قدردر . اچندکی کوفی دیگانلری واق‌ئورلاق‌در . قوفی انسانك ذهننی آچار ، یوقی کیلگاننی ؛ کیفسزلکنی‌یبرور وکوزگه‌قوه‌بیرور . قوفی‌نك خاصه‌سی آزاچمکدر . کوب‌اچولسه ضررنی آرتدرور . مثلا : اشتهانی کیسه‌ر . یقونی‌بتونلای قاچرور . قوفی : اوّل آفریقاقطعه سینك‌شرق طرفنده وصکره‌یمن‌طرفنده بولاباشلامشدر ؛ یمنده‌برشیخ

قوفی اچکان کونلری قوتلی اولاغنی تجربه ایتوب بوخاصه قوفی ده اولدغنی آنگلاب ؛ بیك کوب یقوغه مبتلا بولغان کشیلرگه قوفی اچرتوب دوالامشدر. بوندن صوڭ قوفی اچمك عادتی آقرون ؛ آقرون هرطرفقه جایلمشدر. قوفی اچمك همان دورت یوزیلدن بیرلی شرق طرفنده عادت اولوب یاوروپا لیلرنڭ بونی اچه باشلاغانلرینه ایکی یوز یلدر. تاریخ هجری نڭ (۱۱۰۰) سنه‌لرنده یمندن هولاندیه‌غه‌قدر قوفی آغاچی کیتورمشلردر. بوندن صوڭ فرانسه‌غه وآندن باشقه‌یرلرگه بیروب آنده‌بو – آغاچنڭ کوب آرتووینه طرشمشلردر. حاضرکیره‌ك هولاندا کیره‌ك یاوروپا ایله آمریقا طرفلرنده کوب ؛ قوفی آغاچی باردر.

شیکر قامشی

شیکرقامشی اوّل آزیا قطعه‌سنده واقع هندستانده بولمش. صکره عربستان ومصره‌شام طرفلرینه‌ده جایلمشدر. یاوروپالیلر شیکر قامشی بوندن تخمینا (۵۰۰) یل بولوب ؛ ایسپانیا وایتالیا طرفلرینه گیتوردیلر. اول وقتدن بیرلی یاوروپا وآمریقا ایله باشقه قاینار یرلرده کوبایدی. قطایلیلر بونی (۲۰۰۰) یلدن بیرلی استعمال ایتمکده‌لر. شیکرقامشی : (٤) میترو [۱] اوزنلغنده‌در یافراقلری واق بولور. باشنده آق گوزل چه‌چکلری بار. بوقامش بیش، آلتی آی اچنده فایده کیترور.

یمشلری : غایت تربیه ایله گنه اوسه‌در. چونکه قورتلر بونڭ دشمانیدر. شیکرچقارماق ایچون قامشنی کیسه‌زلر. صکره برصاوتقه صالوب، قایناتوب پشرورلر. پشکاندن صوڭ (کوبوك) لرنی آلورلر. قایناتوب، اوتدن آلغاچ (ایله‌ك) آرقلی سوزه‌رلر. بوسوزلگان صو صووغاچ بوزکیسه‌گی کبی بولور. قامش شیکری دیگانلری شولدر.

صوڭره بوشیکرنی تکرار صوایله قایناتوب، اچینه صارغایتر ایچون سویه‌ك کولی کبی بعض اجزا صالوب، کیرك قدر قایناتقدن صکره ینه (ایله‌ك)

(۱) متر و ۲/۱ ۲۲ ویرشوکدر.

آرقلی سوزه‌رلر. بالچقدن یاصالغان صاوتلارغه صالوب ، قاتقانچه توتورلر. شیکرنڭ قاتی بوزکبی اولماقی ایچون تکرار صودان اوتکارمك کبی باشقه تورلی تربیه‌لرینی باردر. شیکریالغز بوقامشدن‌غنه حاصل‌بولمیچه : (کیشر، شالقان ، قاون) وباشقه بعض نباتاتدنده یاصالور.

٤ نچی شکل .

حیوانات

حیوانلر بیش صنفدر . برسی : دورت آیاقلی حیوانلردر . آرسلان ، اوگوز ، آت کبی . برسی قوشلردر . باشقه‌لری بالقلر اولوب ، برسی یرده سورولگان یلان ، چایان کبی حیوانلردر. وباشقه صنفی دخی کچکنه‌لردر. دورت آیاقلی حیوانلر طوغاچ اوّل آنالرینڭ سوتی ایله تربیه‌لنورلر . صکره قایسی بر نوعیده ایت آشاب یاشار . بودورت آیاقلی حیوانلرنڭ الڭ زورسی: فیلدر قوش صنفندن اولان حیوانلرنڭ : آتاسی آناسی بولور. بونلرنڭ آناسی یمورقه صالور . بر قدر یمورقه اوستنده یاتقان‌دن صوڭ بالاچغار. قوشلرنڭ کوبسی ئورلق وقورت آشاب تربیه‌لنورلر. قایسیلری: بالق وایت آشار. بالقلر صواچنده یاشارلر. قاناتلری ایله یوزه‌رلر. آنا بالقلر باشقه حیوانلر کبی بالالاری ایچون اویا یاصامیچه یوزگان وقتده

دیڭگز اچینه یاکی توبده قوم اوستینه یمورقه (ئوولدق) لرنی صاچورلر. قویاش‌نڭ قزووی صولرنی قزدردقده یمورقه‌لر یاریلوب، بالق بالالاری چغار. لکن هر صاچلگان، یمورقه‌لردن بالا بولماس. چونکه اگر آلای بولسه ایدی بالقلر دیڭگز، کول ویرماقلرغه صیمایه‌چق درجه‌ده کوب بولور ایدی.

بالقلرنڭ کوبایوب، کوبایموی شونڭ ایچوندر. بعض زور بالقلر یمورقه‌لر ایله تربیه‌لنورلر. بربالقنڭ صاچکان ملڭ یمورقه‌دن فقط برسی گنه بالا بولادر.

یرده سورولگان حیوانلر توگاره‌ك بویلی غایت یمشاق بولالر. بونلر دخی یمورقه‌لرنی یرگه صاچورلر. بویمورقه‌لردن قویاش قزدرووی ایله بالاچغار.

قورتلر: کچکنه حیوانلردر. بونلرنڭ کوب جنسلری بولوب، برتورلیسی هواده وبرسیده یرده وبر آزی صوده یاشارلر. اڭ آرتق دقت اولنه‌چق نرسه بوقورتلرنڭ برنچه توسکه کرولریدر. مثلا: یفه‌ك قورتی ئورلقدن چققدقی وقت عادی برقورت بولوب، صڭره قوزه اچینه قابلانوب، قاناتلی (کوبه‌له‌ك) بولوب طشقه چغوویدر.

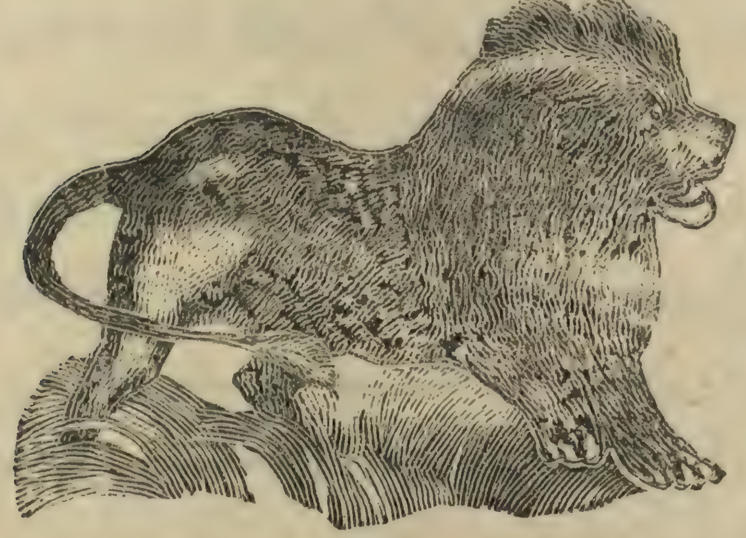

٥ نچی شکل

آرسلان

آرسلان: اسی (قاینار) مملکتلرده بولور. عادتدن طش صالقون بولمغان

یرلرده‌ده بولور . آرسلان‌نڭ قویورغی بیك قوّتلی بولدیغندن آدم‌گه صوقسه آودارور . آرسلان کشی ایله حیوان‌غه برگه توغری کیلگان وقتده کشیدن آرتق حیوان‌غه آچولانور . لکن اوزی‌نڭ جانینه قصد ایتمك تلاسه کوزینه هیچ بر نه‌رسه کورنمیوب ، توغری دشمان‌نڭ اوزینه هجوم ایدر . آرسلان‌نڭ تجقرویده بر درجه قاتیدر . صحرالرده طاوشی کوك کوکره‌گان کبی ایشدلور . وکوندن دورت ، بیش مرتبه تجقرور . اول‌ده کوب یاکغر یاوغان وقتلرده‌در . یورشی غایت آفرون ووقار بله‌ن‌گنه‌در . بر اش‌که قوش‌سالڭ آقرونلاب کیته‌ر . آنا آرسلان : بالالارنی یومشاق یرلرده صاقلار . ئزی بلنماسون ایچون آیاق ئزلرنی قویرغی ایله بوزوب بارور . آرسلان هرنقدر اوصال ویرتقچی بولسه‌ده بونی آولارلر . آرسلان آوچیلری : آطلارغه آطلانوب ، یانلرینه زور قورالالر آلورلر . قوشلرنی چوقوراچینه توشروب توتقان کبی آرسلاننی دخی کوب وقتده چقورغه توشروب توتارلر .

٦ نچی شکل .

اوگوز

اوگوز بیك کیره‌کلی بر حیواندر . قرلارده ایگون ایکمك ، ویوك تارتماق ، ویرنی صوقالامق ایچون اوگوزدن آرتق توزملی حیوان یوقدر . اوگوز : اوچ یاشندن ، اون یاشینه قدر طرشور . لکن اون یاش تولغاندن صوڭ صویماق ایچون تربیه ایدرلر . اوگوزنڭ یوقوسی غایت جینگل اولوب آز طاوشدنده اویانور .

بو حیوان ، کوب وقتده صول یاغینه یاتور . اوگوزگه آرتق اسی هم

آرتق صالقنده باراماس . یاز کونلرنده آرتق اسی بولغان وقتلرده اوگوزلرنی اش اشلتمایینچه آزبارغه جاووب توروررلر . یل‌نینك باشقه آیلرنده ایرته‌دن کیچکه قدر اش اشله‌تورلر .

ایسکی زمان کشیلری : اوگوز موگزینی صو اچمك ایچون صاوت ، ویراق یرلرگه طاوش ایشتدرمك ایچون (برغی) یاصیلر ایدی . ایسکی زمان کشیلرینك لامپه‌لری دخی اوگوز موگزندن ایدی .

اوگوزنك آناسینه صغر دیورلر . بوحیوان بیك فایده‌لیدر . سوتندن مای ، قاتق ، چغت ، قوط پشرورلر . اینی غایت لذتلیدر . آول خلقینك کوبسی صغر تربیه ایتوبله‌ن کیچنورلر . بیگره‌کده قاره‌صغرنك سوتی تملیدر . آق صغرنك سوتی اول قدر گوزل بولماسه‌ده کوب بولور . صغر ایکی‌اوچ یاشینه یتسه سوتی اول قدر تملی بولماس .

۷ نجی شکل .

آط

حیوانلردن اشکه یاراغاننك برسی آطدر . بو حیواننك بر نیچه اسمی باردر . آتاسینه آیغر ، آناسینه بیه وبایطال دیورلر . بونلرنك اِڭیخشی‌سی

عربستانده‌در . آت ، انسان قدر یوقلاماس . کوب یورگان یاخود خسته اولماغان وقتده کونده اوچ ساعت یوقلار . عربلر اش ایچون تربیه ایتە تورغان آتلارغه : پچه‌ن ، وآرپه ایزدروب ، کوبره‌ك خرمه ودوه سوتینی آشاتورلر . آنكڭچون بونلر ایله تربیه ایدلمش آتلار ، چینگل جانلی ، وبیك کوب ، تارتوچی بولالار .

هواسی صالقون بولغان مملکتلرده دخی گوزل آتلارچغار . لکن بو آتلر نیقدر قوتلی وچابقون بولسه‌لرده عربستان آتلارندن آرتقه قالورلر .

قزاق جنسندن بعض طائفه اوزلرینڭ آتلرینی یاز ، قش طاولرده صاقلارلر . بونلردن دورت ، بیش یوز قدر بربرگه جیولوب ، بر (کتو) اولورلر هم برگه آشارلر . آرالرندن ، آیغر باشقه آتلرغه باش بولوب ، کتونی تله‌گان یرگه آلوب بارور . بونلر : یولده اویره‌تولگان حیوانلر کبی برگه تزلوب بارورلر . آرالرندن برسی ره‌تدن چغوب کیتسه ، باش بولغان آت کیلوب ، اول ره‌تدن چققان آتنی تشلاب وتیبوب ره‌تکه کرتور .

بو باش بولغان آت : دورت بش یل شولای یورگاچ قوتدن توشار . اول وقت کتواچنده اوزینه اوخشاغان الڭغیرتلی آت قایسی ایسه کیلوب ، بو آتنی کتوگه کیتروب واوزینڭ اورنینه باش ایتوب قویار . بولای آتلرنی طاولرده یالغز یورتمك ، عادتی قزاقلرده‌غنه بولمیچه کوب ، مملکتلرده بوعادت باردر . حتی باشقه مملکتلرنڭ بعض یرلرنده آتلر طاولرده اوزایرکلرنده یوروب ، بیك اوصاللانالر هم توتویده بیك چیتن بولادر . آنكڭ ایچون بولار : آت‌توتارغه‌اویره‌تمش‌قوشلر تربیه‌ایدرلر . بو قوشلر کیتوب ، آتنڭ بوغازندن توتار . آت نیقدر اوزینی قرشنڭ طرناغندن اچقندررغه طرشسه‌ده ، نهایت بیبارمیچه باشندن توتوب آتنی خواجه‌سینه آلوب قایتور .

فیل

فیل : آمریقا وآزیاطرفلرنده کوب بولور . فیلنڭ آدم‌گه‌بولغان اطاعتی‌هر

حیواندن آرتقدر . خواجه سینڭ حرکتندن نی دیگاننی آڭلار . وقتیله هندستانلیلر یراق یوللارغه فیل ایله بارورلر . فیل‌لرکوبسی کتوایله یورورلر آرالرندن الڭ‌قارت بولغان فیل، کتونڭ آرتنه توشوب، چیتکه کیتکانلرینی یبه‌رماس . آنافیل : ایکی اوچ یلده بر بالاتودورر . فیل ایکی یوز یل قدر یاشه‌ر بوحیوان‌نڭ آشاغانی پچه‌ن ویافراقدر ؛ وبومشاق آغاچ ؛ هم یمشلرده آشار . بوسببدن فیل بولغان، یرلرده باقچه ایه‌لری اوزلرینڭ، محصول‌لرنی صاقلاراپچون کوب وقت، اوت یاغارلر . فیل اوتدن قورقغان‌لغی ایچون یراق قاچار . فیل صوبویلرنده وسازلقلرده یاتور . وهوابیك اسی بولسه دوڭغزکبی صوده یاتور . وشونڭ‌کبی صالقن‌لقده جفالیدر .

پوپوغای

پوپوغای قوشی برنچه جنس بولور . جونی آق بولوب ؛ باشنده بورکی بولغان پوپوغایلر انسانلرغه، تیز توتدر ماسالرده، سوز سیوله رگه بیك تیزاویره نورلر . برنچه توسلی بولغان پوپوغایلر کوبسی یاورو پاغه کیتورلدکلری بر جنس دندر . وبونلرسوزگه تیزاویره‌نورلر . بالالارنڭ سوزندن بیك، راحت‌لنورلر آوستراليا ایله آمریقاده، بولغان پوپوغایلر : اویالرینی آغاچلرنڭ قابق‌لری، اچینه آفریقاایله، آزیاده‌بولغان پوپوغایلر اویالرنی آغاچلرنڭ بوتاقلرینه یاصارلر . پوپوغایلریلده ایکی‌مرتبه، یمورقه صالوب ؛ آتاسی ایله آناسی نوبت‌لشوب ؛ یمورقه‌لرینی باصوب اوتروب بالاچغارورلر . قارت پوپوغایلرنی سوزگه اویره‌توی چیتون بولدقدن ؛ کوب وقتده پوپوغایلرنی کچکنه وقتلرنده اویالرندن توتارلر .

پوپوغایلر : ئورلق ویمش آشاسالرده ماموق واورلقدن آرتق راحت لنورلر کوب وقتده زوروعجمی پوپوغایلرنی، مامق واورلق آشارغه باشلاغان وقتده (آو) ایله‌توتارلر ، وپوپوغایلر آدم کبی اوزاق یشارلر

طاوس قوشی

بوقوشنڭ کوبسی هندستان طرفلرنده بولور . بونڭ اوستنده تورلی . تورلی توسلر واردر . وقویرغی غایت گوزلدر . قویرغنداغی جونلردن زینت ایچون (وییر – یلپازه) یاصارلر .

بعض عالملر کوب تیکشرودن صوڭ کیره‌ك یر یوزنده وکیره‌ك کوك یوزنده کوردکمز هرتورلی توسلرنڭ هرقایسی بوقوشنڭ جونلرنده بارلغنی سیوله‌مشلر . بوقوش یازکونی جونلری ینڭ کوبسنی وبعضا بتونلای یوق قویار . واوزی بوحالده یالانغاچ قالغاچ یاشرون یرلرده یورور . آلای جونسز یورگان وقتی آز بولور . طاوس قوشی نی قدر ماتور بولسه ده آیاقلری ایله تاوشی یمسزدر . بوقوشنڭ آتاسی آناسینه نسبتا کوب ماتوردر . آناسی بریلده سکزدن اون ایکی گه قدر یمورقه صالور . یکرمی یا اوتزکونده بالاچغارادور . بالالاری یمورقه دن چقغاچ یوری آلمادقلرندن کیچ آناسی آرقه سینه قویوب ، کوتروب کیتار . بر آغاچنڭ یافراقلری آراسینه ایلتوب قویار . بوقوش هرتولی اورلقلرنی آشار . ویکرمی بیش یل قدر یشار . طاوس قوشی هندستاندن یاوروپاغه یاکی کیتردکلری وقتده روما لیلر آراسنده اینی بیك مقبول وقیمت بولوب ، حتی زور مجلسلرده بونڭ ایتندن آشلار پشره‌لر ایدی .

۸ نچی شکل

قره قوش

بوقره قوش آزیا قطعه سنده یاوروپانڭ بعض طرفلرنده بولور . قوشلرنڭ شهرتلیسی بوقوش در . بوقوشنڭ آناسی آتاسندن زوردر . بوقوش کچکنه

قوشارغه تیماس . ونیقدر آچ بولسه ده آغاچقه قونماس . آو زینه توشکان نرسه نی بتونلای آشاماس . بوقوشنـڭ کوزلری آرسلان کوزی توسلـی در . طاوشی دخی آرسلان طاوشی کبی قورقنچلیدر . بوقوش توتولغاچ انسان غه ایه له نور . بوقوشنڭ کوزی بیك ،یراقدین کورور . بونڭ یرتقچلغی ،قوتی باشقه قوشلردن آرتق اولمغندان ،بعض کچکنه بالالارینه ،ایتنی کیساك ،کیساك ایتوب ،کیترور . قاره قوش اویاسنی قامش آرالرینه یاصار . بوقوشنڭ بالالاری اول یمورقه دن چقغاچده آق بولور . برآزدن صگره صاری وبر آزدن تاغی قاره بولور . بوقوش بیك آز صو اچهر . ویوز یل قدر یشار .

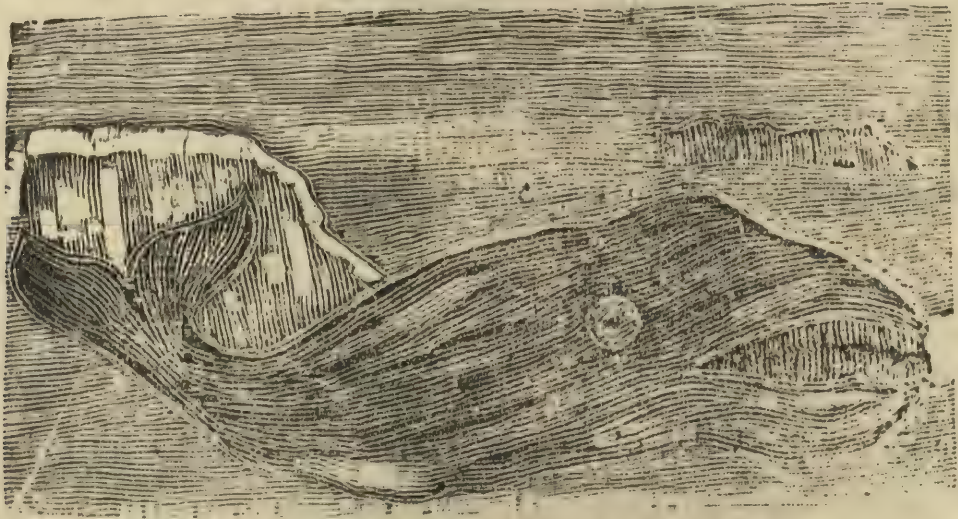

۹ نچی" شکل

Китъ - بالینه بالغی

بو بالق بر وقت یاوروپا دیڭـگزلری بویلرنده بولا ایـدی . حاضر شمال وآطلاس کبی زور دیڭـگزلارده یورور . بو بالق باشقه بالقلردن زوردر . یکرمی بیش [1]مترو بوینلی ویوزمڭ (۱۰۰,۰۰۰) پوط آورلغنده در . بالینه بالقینڭ کوزلری اوگوز کوزی قدر اولوب ، جسمنه قاراغانده بیك کچکنه در . بو بالقنڭ تشلری یوقدر . لکن اوست ایرینی نڭ ایکی یاغنده تش اورنینه سیکز توقز یوز قدر چومه کلری باردر . بالینه اسملی نازك چبقلر بونلردن بولور . بوچومه کلرنڭ آراسندن دیڭـگز صولری کروب چغار . بو صولر ابله برابر کچکنه قورتلر ، بالقلر وباشقه دیڭـگزده گی واق

(۱) مترو ۳/۱ ۲۲ قرشوك

نه‌رسه‌لر آغزینه کرگاچ سوزلوب قالور . همده بالینه‌بالغینك نفقه‌سی بونلردر . بو بالقدن بیك کوب مای چغار . بالینه‌بالغی بولغان زور دیکگزلرنك قریلرنده وآطه‌لرنده یاشاگان بعض اهالی بو بالقنك ایتنی آشارلر . سویاکلرندن دخی صاوتلر یاصارلر .

بالینه‌بالغینی آولاوی قورقنچلی بولسه‌ده بیك کوب آوچیلری باردر. بوآوچیلر زور قورال‌لر ایله بالق‌غه‌یاقین بارب‌تیمرلر آتوب، ارغاقلرنی آرقانغه صابلاب توتارلر. لکن بو بالقنك کوب وقت قویرغنی سلکوب قوراللرنی هلاك ایتکانی باردر. بالینه‌بالغینك بالالری یمورقه‌دن چقماینچه طوغری آنادن طووار.

چنغراقلی یلان .

یلانلر: برنیچه‌جنس‌بولوب، برتورلیسی زهرلی وبرتورلیسی‌زهرسزدر. زهرلی یلانلراچنده‌اڭ یمانی چنغراقلی یلان‌دیه‌کلریدر. بونڭ قویرغینڭ اوچنده بربرینه توتاشقان آلقه‌کبی قابقلر باردر. اوزی قیملداغان وقتده بوآلقه‌لر سلکنورلر. چنغراقلی یلان‌نڭ زهرلگان کشیسی مطلقا ئوله‌ر. بوحیوان تورلی اویون تاوشلرون بیك‌یاراتادر. حتی بعض وقت زهرلرگه توتقان کشیسی جرلاسه یاخود بر اویون اوینـاسه، اوینـاودن بردرجه یوقلاغان وقتیده بولادر. آصلا زهرلمیچه آرتق اویناوبرله آقرن، آقرن اول‌کشینڭ یانندن کیته‌ر. زهرسز بولغان یلانلرکوبسی زوربولور. بونلر هرنی قدر زهرلی بولماسه‌لرده قورقلور. وضررنی صالور. (بوغا) اسملی برجنس یلان واردرکه بونڭ اون بش آرشندن آرتق بویلیسی بولور. بونلر کچکنه حیوانلرنی قوی، کجه وباشقه بوندای حیوانلرغه هجوم ایتوب، چولغاب‌سویاکلرنی صندرب، کیساك، کیساك ایتوب، آشارلر. بعض مملکت کشیلری (بوغا) دیگان یلاننڭ ایتنی آشارلر . وتیرسنی

توناب ، اوزلرینه آیاق کیومی تگوب کیه‌رلر ایدی . یاوروپاده بولغان یلانلرنڭ کوبسی زهرسزلردر .

چایان .

چایان قسقه آیاقلیدر . بونڭ دورت آیاقلیسیده بولور . چایان‌نڭ هرنی قدر آیاغی بولسه‌ده قسقه بولغانلقی ایچون، قورصاغنی یرگه اشقوب یوردکندن یرده سورولگان حیوانلردن‌صانالمشدر. چایانلرنڭ الڭ زورسی تمساح‌در . اسی مملکتلرده یشار . تمساح نڭ اوزون تشلری بولوب ، یرتقچیدر . بونلر : قره‌ده صو اچنده بولندقلری قدر قوّتلی بولماغانغه کوره قره‌ده وقتده اول قدر قورقلماس . تمساح (نیل وسط) نهرلرنده و آمریقا طرفلرنده اولور .

بوحیوان ، آوزی آچق وقتده ، سازلق اچنده یورگان‌ده (صواچه‌رگـه دیب ، کیلـگان حیوانلرنی) توتوب آشار. کوب‌وقتده غیرتلی واوتکون ، کشیلر صوغه چوموب ، تمساح‌نڭ اوستینه آطـلانوب ، بوحالده تمساحنی قریغه چقاروب ئوتره‌لر. تمساح‌نڭ ایتنی آشارلر. بونڭ ایتی بیك‌تملیدر. تمساح‌نڭ تیرسی ئشکه‌یاریدر. یورتلار آراسنده یورگان چایانلر تمساح‌قه اوخشاسالرده بونلر کچکنه یواش، طبیعتلی وملایمدر. یالغز بونلر آراسنده یه‌شل چایان دیدکلری‌نڭ کیسه تورغـان تشلری بولوب آدمنی آشار. چایان کوب یشار، نفقه‌سی کچکنه قوش یمورقه‌لری ویمشلردر.

اومارطه قورتی : آدم ایچون فایدالی برحیواندر. بونلر اصول وقاعده آستنده یشارلر. اشلریده هنرلی ، اوزلری بیك طرشوچاندر. قورتلرنڭ

آیرم ، آیرم کتولری باردر. هرکتونک قورتلری ، تورلی ، تورلیدر .
همده هرقایسینک برباشچی سی باردر. بو قورت : باشقه‌لردن زور وآنا
قورتنک قاراماقنده کوب قورتلر باردر. ئشچی قورتلر، باش بولغان قورتنک
امرینه اطاعت ایته‌لر. یاکی توغان قورتلرنک کوبایدکندن (بال) کوب
بولغانغه کوره ، بونلرنی آیروب چغاروب ، آیرم برکتو یاصارلر.
بویاکی چققان قورتلرنک، ئشچیلری صحراغه چغوب . کتولری ایچون
آشارغه بال جییارلر.

بونلردن قایسیلری : (که ره ز) بوله‌لرینی تازارتماق ایچون، کیره‌کلی
بولغان ماده‌لرنی کیترورلر. وباشقه‌لری دخی که ره زنی یاصارغه طرشوب،
غایت اوستالق ایله آرالارنی بالاوز بله‌ن بولورلر. بوبالاوزنی دخی قورتلار،
چه‌چه‌ک توزینی آیاقلری بله‌ن طاشوب ، اوّل اول توزنی یوتار، صکره
بریومشاق حالنکه کیتروب، اچندن چقاروب، شول بالاوزدن (که ره ز) یاصار.
آنا قورتلرنک ، (قوش) لری ئشچی قورتلرنک قوشلرندن ، زور بولغان
کبی، باش قورتلرنک (قوش) لری : بونلرنک بارسوندنده زور وگوزل در.
کچکنه (قوش) لرنی : قورتلر اوزیمورقه‌لرینی قویه‌ق ، وبتون کتونک
نفقه‌سینی صاقلامق ایچون یاصامشلردر. قورتلر، قایسی چه‌چکلرنک اوزینی
ایموب یاتورلر. صکره قاینوب ، کچکنه (قوش) لارغه صالورلر . (بال)
دیگانلری : چه‌چکلردن ایمگان اجزا لردر. قورتلونک هرکونده آشی تورغان
بال میداننده بولوب ، قیش . ایچون حاضرله گان بال‌نی برقورت آشاسه
اول قورتنی : بالاوز ایله تومالاب ئوترورلر. کوب وقتده خدمتده بولغان
ایبده‌شلرینی ، آلورغه قارشی باروب ، آلارنک بال‌لرنی ، آوزلرینه
قاووب آلوب قایتورلر. وبر، برسینه هر وقتده یاردم ده بولنورلر. بوقورتلر:
آرتق ، اسی وآرتق صالقون اولمغان یرلرده بولور.

يفه‌ك قورتی.

بو قورت: اوّل آزیا قطعه‌سنده بلندی. بونڭ یاڭی بلندگی وقتده؛ یفه‌کنی صاتوب آلور ایچون آورلغی قدر آلتون بیرورلر ایدی. استانبولنڭ. فتحندن اوّل. "Жостеянъ" ژوستنیان اسملی قرال (کارول) هندستانغه مخصوص کشیلر یبروب؛ بونلر یفه‌ك قورتینڭ، نچوك تربیه ایدلدکنی اویره‌ندیلر. وئورلغنی یاوروپاغه یبردیلر. حاضر اول وقتدن بیرلی یفه‌ك قورتی، بتون کرهٔ ارضنڭ هر یرنده باردر. یفك قورتینڭ نفقه‌سی (توت) آغاچینڭ یافراقیدر. بو یافراقده کونده بر نیچه مرتبه یوقلار. یاق، یاغینی دورت مرتبه چولغار. دورتنچی مرتبه تیری چولغاونده، اطرافینه آغاچ یافـراقلری قورلـور. قورت بـو یافراقلرنـڭ اوستینه چغوب. برنیچه کون اچنده چیکلاوك کبی یاصار. اچنده قورتی بولغان چیکلاوکنی: یفه‌ك چغارمق ایچون، قاینار صوغه صالوب، قورت ئولدکدن، صڭره یفه‌ك آلورلر. ئورلق آلنه‌چق چیکلاوکگه ضرر کیتورماسلر. بوچیکلاوك اون‌بیش کون، قدر حالیله قالغاندن صڭره اچنده‌گی قورت، کوبه‌لك کبی بولوب، تشقه چغارو ئورلق صاچور. بوئورلقلرنی ایکنچی یل ینه قورت چغارمق ایچون یاشرون براورنده صاقلامق لازم کیلور.

صنایع.

دنیاده یشامك ایچون، انسان: ایکی قوة‌گه محتاجدر. بونڭ بری: عقل، ایکنچی‌سی: بدن قوّتیدر آدملر یرنی صوقالارلر. ئورلق چه‌چورلر. بوخدمت‌گه قارشی فایده حاصل بولور. انسان بو محصول ئورلقنی صاتـوب، آلنغان آقچه‌غه آشاملق آلور.

اوشانداق تیمرچی؛ تیمرنی آلور. برنه‌رسه یاصار. یاصاغانـدن صوڭ، صاتوب، تجارت ایدر. بریازوچی برسینـڭ یازوینی یازوب، قارشوسینه برنه‌رسه آلور. صاتوچی دخی بریرده چقغان محصولنی، باشقه‌یرگه ایلتوب،

صاتارده آقچه آلور. دنیاده یشاملك ایچون عقل، صرف ایدرگه، وبلمننی یورتمگه مجبورمز. صناعت اوچ‌گه تقسیم اولنمشدر. ۱ نچی‌سی: زراعت، ۲ نچی‌سی: معمولات، ۳ نچی‌سی: تجارتدر. زراعتگه دائراولان، صنعت یرده ایگوب، ئشله‌ب، محصول آلماق، وطوفراق اچنده بولوب، انسان‌غه فایده‌لی بولغان، هرنرسه‌نی میدان‌غه چقارمقدر.

صوقاچیلق، ئورلق، ایگوب، محصول بولغانی کبی: معدنچی کموش، قورغاشون وباشقه معدنلرنی، یر آستندن چغارور. معمولاتقه دائر بولغان، صنعت، صوقاچیلق، بولدرغان، محصولنی، ومعدنچینك، چغارغان کموش یاخود قورغاشوننی انسان ئشینه‌یاری، تورغان براش‌که قویماقدر. بو صنعت‌نك خواجه‌سی: صوقاچینك، میدان‌غه چغارغان بغدایینی أون‌ایتوب، ایکمك پشرور. معدنچینك چغارغان قورغاشوندن ئه‌روتوب، یازو یازمق ایچون (حرفلر) یاصاب، کتاب باصمق‌ایچون توتولور. (تجارت) صاتو، آلو صنعتی دخی بوبغدایینی، یاخود قورغاشوننی، صوقاچینك، ومعدنچینك قولندن، آلوب ایکمك پشرگان‌وحرف یاصاغان‌لرغه صاتوب، وآنلردن دخی بو ایکمك‌نی یاخود قویولمش حرفلرنی آلوب، احتیاجی بولغان کشیگه بیروب یورتمکدن عبارتدر. بونلر گرچه کوزگه کورنورلك، بر نرسه یاصاماسالرده، انسان‌غه لازم بولغان نه‌رسه‌لرنی بولدرورلر. مثلا: بر حکیم آوروغه دوا بیرور. پاك، سلامت بولوی ایچون تنبیه ایدر. قارشوسینه آقچه آلور. مصلحتدن آگلار. بر آدم باشقه، بر آدمنك اشینه دائر یول وتدبیر کورساتور وقارشوسینه آقچه آلور. بویله دنیا یوزنده‌گی آدملر، بر، برسی ایله گوزل معامله‌لرده بولنور.

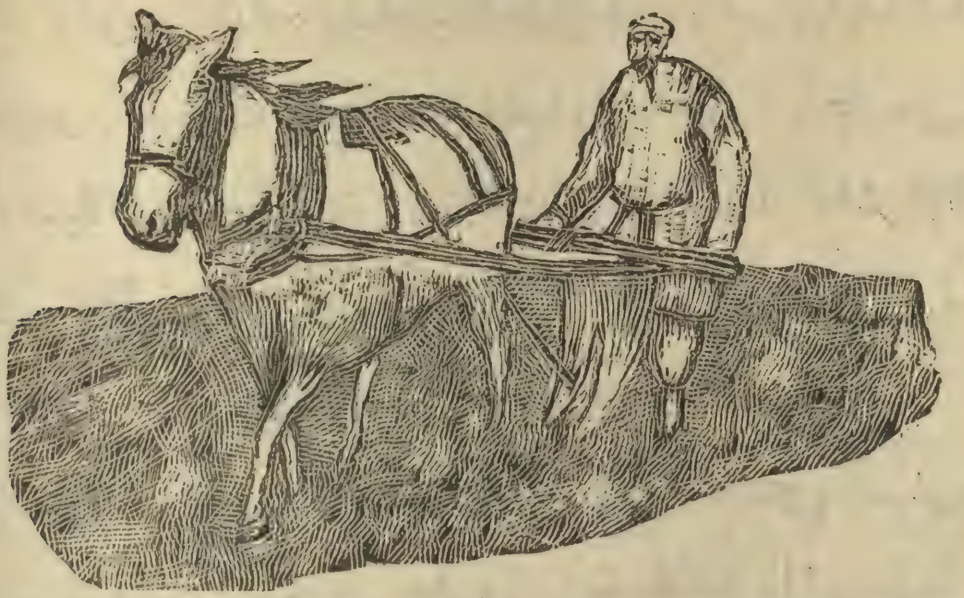

۱۱ نچی شکل

صوقاچیلق .

بر کشی تلاگانچه ، صوقاچیلقنی اداره ایته بلوی ایچون یالغز ، محصول آلا بلوی‌گنه وطوپراقنی تانوی، وقتی بله‌ن ایگوننی چه‌چوی، اورا بلوی‌گنه‌ده یتمیه‌در .

زراعت ایچون ، لازم بولغان بعض‌علملرنی ، بلو کیره‌کدر . مثلا : قوری یرنی صولامق، ایچون صو یول‌لری آچمق ویاکیدن آلاچاغنی یاخود صاتاچاغنی ئولچی بلمك ایچون حساب، هندسه بلمك، وصوقه ایچون تربیه ایده‌له‌چك،حیوانلرنی قاراب، بونلرنلك، کوندن‌کون آرتوینه اجتهاد ایتمك، وصوقاچیلقده کیره‌ك بولغان ، اوگوزلرنلك یاتوب ، تورولرنی وآلارنلك اورنلری‌نلك رسمنی کوسترمك ، وآلارنی یخشی ئشله‌ر ایچون (بالطه اوستالغندن‌ده) خبردار بولمق تیوشدر .

آشلقنی، چه‌چوب ، اورماق ایچون، صوقاچی‌غه بر کیره‌ك اولور . دائم بر یرده‌گنه چه‌چکان ایگن یخشی بولماس. قایسی یربار: اوچ دورت مرتبه صوقالاب ، برنیچه‌مرتبه (سبرمك) لازم کیلور . وقایسی یرلربرنیچه یل‌لر تیرس‌لامینچه یخشی آشلق بیرماسلر . قایسی یرلر ، سازلق بولغان‌لغی ایچون، آشلق‌چه‌چورگه‌یاراماس . بویراوچ‌تورلیدر . برسی : صولی اولان

یرنی کیبدرمك، ایچون صونی آغزورغه واق یول‌لر یاصاب: یاکه برچوقور قازوب، صونی شول چوقورغه آغزر. ۲ نچی: بریر چوقور بولوب، هرطرفی قاپلانغان بولسه اول وقتده ماشینه (ناصوص) بله‌ن صونی تارتدرلور. یایسه تیره‌ن قویو قازوب، شول قویوغه آغزور. ۳ نچی: زور صولرنڭ طاشوندن حاصل بولغان سازلقلردر. بو سازلقلرغه صو کره تورغان یول‌لارغه قوری وقتده: چبقلر اوترتوب، تیرس (ناوز) لر ایله بوارلار. بر وقت چبقلر اوسوب، صولرنڭ کروینه مانع بولورلر. آشلق‌نی چه‌چه تورغان وقت معین بولماسه‌ده هر ئورلق‌نڭ وقتینه قاراب، چه‌چورلر. شول قدر که آشلق چه‌چه تورغان یر: آرتق قوری وآرتق جووش‌ده اولمازلقدر. آشلق بولوب، اوراق وقتی یتسه اوراق بله یا که ماشینه‌لر بله‌ن اورورلر. کولته‌گه به‌یله‌ب، بو کولته‌لرنی کیبه‌ن (СТОКЪ) غه قویارلر. آشلقنی صالامدن آیرورلر (صوغارلر) ایشته بزنڭ آشاغان ایکمکمز بو صالامدن آیرلغان ئورلقلرنی أون ایتوب، وشوندن پشرلگان ایکمك‌در.

۱۲ نچی شکل.

مطبعه چیللک.

مطبعه‌چیلك صنعتیدر ، بر فایدالی صنعتدر . بر مطبعه اچنده بولغان کشیلردن قایسیلری : قورغاشوندن قویولغان حرفلرنی بر بریله تزه‌رلر . بولارغه مرتب(نابورشچك) دیورلر . برقدری تزلگان حرفلرنی ماشینه‌غه قویوب، مخصوص کاغدگه باصارلر . بولارغه کتاب‌باصوچی (پیچاتنیك) دیورلر . زمانمزده بولغان وبزدن اوّل کیلگان عالم ، عقللی کشیلرنك، یازغان اثرلرینی مڭلرچه کوبایتوب ، دنیادن یوغالماوینه سبب بولغان مطبعه‌در. بو صنعتنك چغارلوینه (٤٠٠) یلدنده آرتقدر .

مطبعه‌چیلك آلمانیه‌ده احداث اولندی. یوزیل اچنده: بتون روماغه فرانسیه، انگلتره، روسیه، وممالك عثمانیه‌گه تارالدی .

قطایلیلر : یاوروپالیلردن اوّلده کتاب باصو اصولنی بله‌لر ایدی . لکن بولار حرفلرنی بر بریله تزمیچه بلکه آغاچقه کیسوب ، (کلیشه) یاصاب صکره کاغدگه باصالر ایدی .

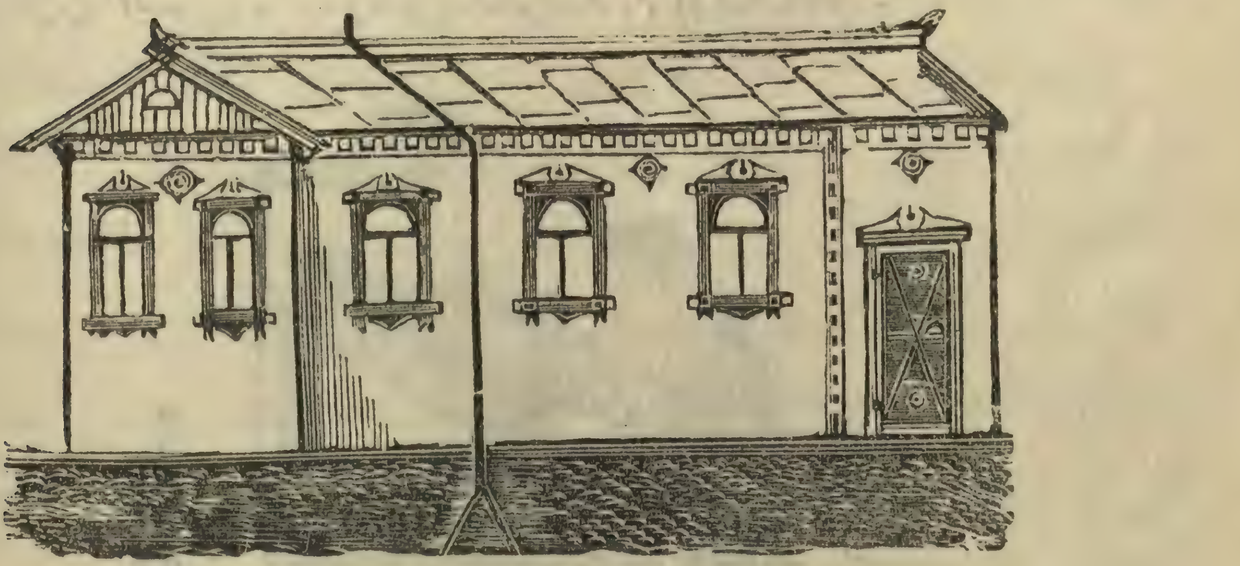

١٣ نچی شکل .

بناچیلق - بالطه اوستاسی .

بناچیلق ؛ اورمزنی توتمق، ایچون بولغان بنالرنی ایشله‌مك صنعتیدر . نیندی صوره‌تده بولسه‌ده بر صالاش آستنده یاتمق، بورنغی زمان کشیلرینك عادتیدر . آدم تربیه اینولوبده، یالغز عمر ایتمك ایچون، بر صالاش‌ده

توررغه قناعت ایتمیچه تورا تورغان یورتینی گوزل ایتوب، ئشلمك، بناچیلق تحتنه کره‌در. اوّل‌ده ئشلنگان بنالرنك رسم‌لری، بر برسندن آیرلوی ایکی سبب‌که حمل قیلنور. برسی: هروقت، وزمان‌نك کشیلری، اوزعادت واصول‌لرینه کوره بنا اینولری. وایکنچی‌سی: بر کشینك، یورت بنا قیلور ایچون، بولغان قورال‌لر استعمال اینه‌کلریدر.

انسانلر: اوّل‌ده کتوچیلك، آوچیلق، یاخود کونلکچیلك، ایدرلر ایدی. آنك ایچون بولار: یورتلرینی تلاگان یرلرینه کوچرله تورغان ایتوب، یاصیلر ایدی. چاتر قورو عادتی‌ده بولاردن قالمشدر. بوندن، صوك انسانلر، طاولق، واورمانلق، بولغان‌یرلرده توررغه‌باشلادی. اول وقتده طاوبویلرنده طاشلردن زیمله‌نکه‌لر یاصاب، اچنده تورالار ایدی. بولاردن صوك کیلگان کشیلر: اوّل‌گیلرکبی آندی بریردن ایکنچی یرگه کوچوب، یورو عادتلرینی بتروب، بریرده اوطرونی‌غنه تلادیلر. وبونده کوچرلمی تورغان یورتلر، بنا ایتارگه اویلادیلر. بولار اول یورتلرینی آغاچ بوتاقلرندن وبر آزمان اوتکاندن صوك، جوان آغاچلردن تاقتالر یاصاب، وشول تاقتالردن یورتلر یاصادیلر. برایکی‌ملك‌یل اوتکاچ، بتونلای آندی ایسکی بنالرنی بتروب، آغاچدن وطاشدن، گوزل، گوزل یورتلر صالماغه باشلادیلر. انسانلر: کوندن، کون ترقی ایتوب، حیران وتعجب ایدرلك درجه‌ده یورتلر بنا ایتدیلر.

حاضرده آمریقاداغی (٢٦) قاتلی بنا بلهن لوندن، پاریژده بولغان زور بنالرنی ایسکی زمان کشیلری، کورسه‌لرشکسز بو بنالرنی. آدملر یاصاغاندردیب اشانماسلر ایدی.

گوزل اخلاق.

یخشی اخلاق ایه‌سی بولغان کشیگه: دنیاده هرنرسه یخشی کورینور. ودنیاده تورغان وقتده هیچ برنرسه‌دن جفا کورمیچه‌عمرنی راحتده اوتکازور. دنیاده

کشینی، بخلی ایتکان نرسه اوشبو راحتده بولوچیلقدر. یخشی خلق ایه‌سی بولورغه تلاگان بالا، نچار خلقلی کشیلر بله‌ن قاتشماس. ویخشی خلقلی کشیلردن، عبرت آلوب، اوزینی آنلارغه اوخشاتورغه طرشور.

مکتب، معلملرندن، برسی، باقچه‌ده یورگان وقتده یاننده بولغان بربالا صورادی. معلم افندی! بزقای وقت یخشی خلقلی بولوربز؟ دیدی.

معلم: بالاغه برنه‌زك چبقنی کورساتوب، بونی صندرورغه قوشدی. بالاده بونی صندروب، معلم‌گه بیردی. معلم ایکنچی جوانراق چبقنی کورسه‌توب، مونیده صندر دیدی. بالا: نیقدرصندرورغه طرشسه‌ده صندره آلمادی.

معلم: مونه نچار خلقده نق شونك کبیدر. بالا وقتده نچار خلقلرنی کوکلدن چقاروب تاشلی آلورسن. لکن جوان چبقنی صندره آلماغانك کبی زور بولغاچ بو نچار خلقلرنیده تاشلی آلماسك، نچار خلقلرنی حاضردن تاشلاگز. حاضردن یخشی خلقلی ملایم طبیعتلی بولساگز زور بولغاچده گوزل خلقلی بولوب، کشی آراسنده ماقتاولی‌بولورسز دیدی.

١٢ نچی شکل.

زیره‌ك کشی.

هر کون بوش وقتلرینی اوقو بله‌ن اوزدرغان بالا یل باشنده نی قدر اوقوغان واویره‌نگاننی بلور. دنیاده طرشمق واویره‌نمك کبی گوزل اش

يوقدر . شولای بولسه‌ده‌کتاب اوقوده بر ایکی قاعده بار . چونکه کتاب اوقونی تملی یمشلرگه اوخشاتمشلردر .

دنیاده راحتدن قول سلکگان وعمرینی کتاب اوقو، یازو بله‌ن اوتکازمکده بولغان عالملرنڭ برسینه دوستلرندن برسی : « بو نیندای حال ؟ جای ، قش‌برده ایودن چقمایچه یالغز کوڭلسز ایولرده یاته‌سڭ دیب » اوراملرغه چقارغه قزقدردی .

عالم : بوسوزلرگه کولدیده کتابلرنی کورساتوب ، ایتدی : «سز مینی یالغز ایوده یاته دیب ، اویلی تورغانسزدر . حالبوکه بنم قدر برگزده یوق ، (کتابلرنی کورساتوب) بولار هر مملکتلردن کیلگان دوستلرمدر . کملر مناظره ، کملر زور مسئله‌لرده ، کملر علوم معارفده ، شهرت‌تابدقلرینی سویلر هرنه‌وقت تله‌سه‌م یانیمه آلوب اوقیمن ، جالقسام (آرسام) قویامن . مینی برده مشقتلندرمیچه هر سؤاللریمه جواب بیره‌لر . بولارنڭ ، قایسی اوتکان زمانداغی وقوعاتنی میڭا سویله‌ر . وقایسیلری : دنیانڭ سرلرنی سیوله‌ر . گوزل یشامك وراحت اولمق یولنی کورساتور . بولارنڭ ، میڭا ایتکان بو قدر، یخشیلقلرینه قارشی میندن برنرسه‌ده صوراميلر » دیدی .

بوندن صوڭ ، دوستلرندن برسی : بونڭ کتبخانه‌سندن کتابلر آلوب ، اوقوماغه باشلادی . بو عالم : کتابنی جانندن آرتق کوردکندن کشیگه بیرگانده هر بر کتابنی قارالتمی ، جرتمی اوزینه قایتاروب بیرورگه وعده ایتدره‌ایدی .

دوستلق .

یخشی کشیلرنڭ دوستلغی عینی بر خزینه‌در . نچار کشی بله‌ن دوست بولغانچه یالغز توروی ملڭ آرتقدر .

بربالا : بر عالمگه ، مینم نیندای خلقلی ایکانمنی بل دیدی .

عالم : کملر بله‌ن برگه یورگانگنی سویله ، نیندای خلقلی ایکانگنی

بلورمن دیدی . بالا : سویله‌دی . یخشی خلقلی کشیلر بله‌ن یورگان بـالا یخشی بولور. نچار، خلقسز کشیلر بله‌ن یورگان بالاالبته یمان بولادر دیدی .

شیخ سعدی حضرتلرینڭ ، قولینه برگل اوچراب ، غایت گوزل تملی ایسلیلگندن منکورگلگه خطاباً: «نرسه بوسینڭ تملی ایس؟ ئلله سین میسکمی؟ ئلله عنبرمی سن؟» دیدی. گل دخی جوابڭ : مین میسکده توگل عنبرده توگل. لکن برووقتده برخوش ایسلی گل بله‌ن برگه تورغان ایدم . شول وقت خوش ایسی میگه یوقدی دیدی . وشونـڭ کبی نچارکشیلرنڭ نچارلغی یوغادر. بربالا : یمان کشی بلان یولده بارالارایدی . شول وقت یولـده بالانڭ برباقن قرداشی اوچرادی ، قـرداشی بوبالانـڭ یمان کشی بله‌ن بارغاننی کورگاچ بالابیك اویالدی قرداشی بوحالنی کورگاچ بالاغـه : بوکوندن صوڭ اویالتوب، یوزڭنی قزارته تورغان، کشیلر بله‌ن یورمه دیدی.

بوسوز بالاغه بردرجه تأثیر ایتدی، بونـدن صوڭ بالا یمان خلقلی کشیلر بله‌ن یورماسگه نیت ایتوب ، یخشی خلقلی دوستلر بله‌ن گنه یوری باشلادی.

عمر ، عزیز نه‌رسه.

عالملر وقتنی آنچه‌غه اوخشاتقانلر. کوب آنچـه بولونی تلاگان کشی آنچه‌سنی برده‌بوشقه ئه‌رم ایتمادکی کبی ، وقتنی کوب بولونی تلاگان ، کشیڭ وقتنی بوشقه اوزدرماس دیگانلر. دنیاده‌راحت یشامه‌ڵك یالقاولقدن کیلمشدر. واشسزلك ، کشینی طرشودن ، آرتق جالقاولاندرور . دنیاده ، کوب شهرت تابقان مؤلفنڭ برسندن صورادیلر : سین ایرته بله‌ن ایرته‌رڭ طورو ایچون نی-ئش قیلار درایدڭ ؟ دیدیلر .

مؤلف : مین بالا وقتمڭ ، جوقونی بیك یاراتا ایدم، وجالقاولغم ایچون وقتمنی بوشقه اوزدره‌ایدم ؛ بوندی نچار عادتنی بترو ایچون : اویمـزده بولغان برخادمه‌گه هرکوننی ایرته بله‌ن ایرته‌ره‌ڭ اویاتساڭ برصوم آنچه بیرورمن دیدم . خادمه : بولای ایتکان کونڭ ایرته‌گه سون ؛ مینی اویاتدی و مین تمام یوقومنی

تاشلیسم کیلمگانگه اورنمدن تورسام ده کیری یاتدم. اول کونده آش دن صوڭغنه توردم ده خادمه نی چاقرب ، کیچه گی سوزمنی یاتیلدن أیتدم . اگرمین : بوقوم بله ن سیڭا آچولانسام ؛ سین آڭا قارامیچه مینی نچلك ده اویات دیدم. خادمه : بوکون نلڭ ایرته سنده ؛ بلمیم برصوم آقچه نی آلور ایچونمی ؛ بلمیم مینم سوزمنی توتدیمی نی قدرمین یوقمدن تورماسقه طرشسامده ، مینی تمام اورنمدن تورغزمیچه کیتمادی. شولای برنیچه کون دوام ایتکاندن صوڭ هرکوننی ایرته تورا باشلادم . وشوندن صوڭ اون ایکی جلد کتاب ؛ یازدم . بوکتابلرنلڭ تأْلیف ونشری خادمه م سایه سنده اولدغنی انکار ایتمیم دیب جواب بیردی .

(خاتم طائی) جواردلق وعالی جنابلق ده اوز زماننده عربلر آراسنده الڭ آرتق شهرت تابمش أیدی : دوستلرندن برسی : «دنیاده سیندنده جوارد ؛ عالی جناب ، برکشی بارمی ؟» دیدی خاتم طائی : « برکون یولده بارغانده اوطن جیوب یوری تورغان برغایت فقیرکشینی کوردم ؛ حالنه مرحمت ایتوب بوکون خاتم طائی یورتنده آش بار ، آنده بارگز دیدم ده» اول کشی جوابده : اوزقولی بله ن ایکمك آشارغه تلاگان کشی خاتم طائی غه بارماس دیدی . مونه بوکشی میندنده آرتق عالی جناب در دیدی .

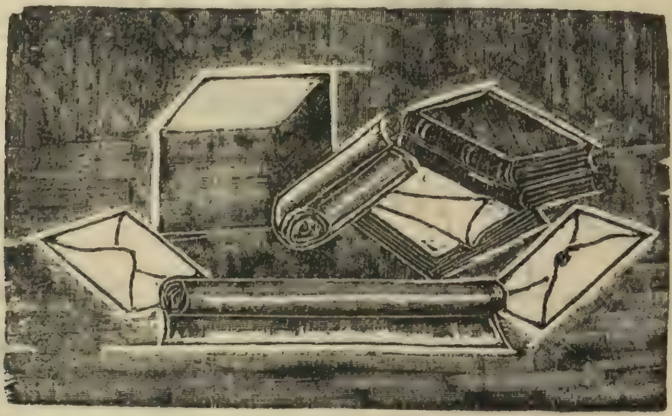

کاغذ

کاغذ.

کاغذ : ماەق ، کیندر ، قامش وایسکی چوپره کلردن وبرنگی صابندن ، وباشقه تورلی نرسه لردن یاصالور . الڭ یخشی کاغذ کیندر ، قامش دن ، چوپره کدن یاصالغان کاغذ در . کیندرلر کیره ك قدر بولمافانغه وکاغذ کوندن کون قیمت

لنگانلکدن ، حاضرده صالامدن وبه‌رنگی صابندن کاغد یاصارغه‌باشلادیلر . لکن‌بولاردن یاصاغان‌کاغدلر : مامق ، کهندر ، قامش‌دن‌یاصاغان کاغدکبی یخشی‌بولمیچه غایت نچار چقمقده‌در . اوّل‌کاغدنی مصرلیلر ، ایجادایتدیلر . بولارکاغدنی برنوع آغاج قابقلرندن یاصیلرایدی . بروقتده بتون‌ایتالیا اهالیسی یالغز بوکاغدنی استعمال ایتدیلر . بوندن صوڭ : (ترشه) دیگان تیری‌گه یازویازمق عادتی چقسه‌ده اڭ‌آرتق ، استعمال ایتلگان کاغدمصر-لیلرنڭ کاغدی‌ایدی . عربلر بروقت مصرنی ضبط ایتدکلرنده ، بوکاغدنی تاشلاب ، مامق کاغدی استعمال‌ایتدیلر . مامق‌کاغدینی اوّل‌ایجاد ایتوچیلر قطایلیلردر . بوندن‌صوڭ آقرون ، آقرون کیندردن‌وقامش‌دن کاغد ئشلنه باشلادی . حاضرده بزنڭ باصمقده اولان کاغدلرمز شول‌کاغدلردر .

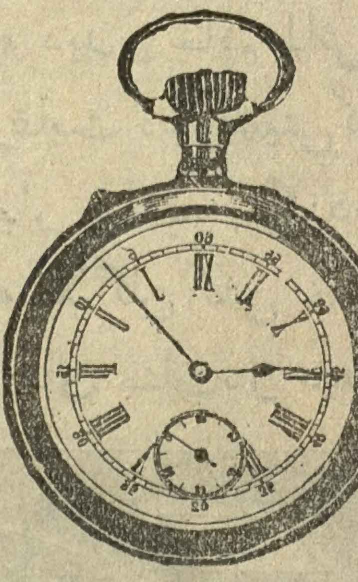

ساعت — شکل ۱۰

اوّل زمانه ، وقتنی بلمك ایچون صو ، قوم ساعتلری ، استعمال‌أیته‌لر-ایدی . حاضرده استعمال‌ایته تورغان ساعتلرمز ماشینه‌لی ساعتلردر . اوّل شرق طرفنده (۱) ایجاد اولندی .

هارون‌الرشید(شارلمان) اسملی‌عرب ، قرالینه برساعت‌هدیه ایتمشدر . تاریخ هجرتنڭ (۸۱۰) نچی یل‌لرنه ایتالیاده ، آلمانیاده ساعت‌یاصاوچیلر بلندی . اول وقتدن بیرلی ساعتچیلك ، آقرون ، آقرون تارالدی .

---

(۱) ایجاد دنیاده برده اسمی وجسمی بولماغان نرسه دنیاغه چغارلسه ، آنارغه یاڭی ایجاد دیلر .

ساعتنى : ٩١٣ نچى يلـده (باويراده) نومبرك شهرى اهاليسنـدن ،
(پيبرهل) اسملى بركشى ايجاد ايتدى ، اول زمانـده ، قويون ساعيتنـه
(نومبرك يمورقه‌سى) ديب ، أيته‌لرايدى .

شكل ١٦ نچى

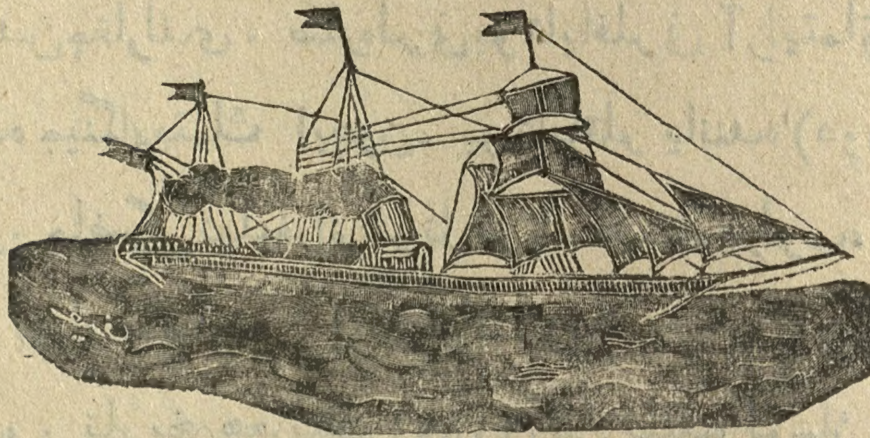

پاراخود .

پاراخود ايجاد ايتلـگانگه بيك كوبدن توگل ئلى . تاريخ هجرتنك
(١١٠٨) نچى يلنده فرانسه‌ده پاپن (Папенъ) اسملى بر كشى
پاراخود ايجادينه طرشدى . پوكا قاراب ، يوزيل اچنده مشهور كشيلر دخى
پاراخودنك احداثينه طرشديلر ، ايسه‌ده تماميله باشقاره آلماديلر .
(١٢٢٢) نچى يلده آمريقالى فولتون (Культонъ) اسملى بر كشى
اوّل مرتبه اوله‌رق پاراخود ئشله‌تدى . بيش يل صكره انگلتره وبوندن دورت
يل صكره فرانسه وباشقه دولتلرده پاراخودياصاتوب ، حاضر دنيانك هر
يرنده كوبايمشدر .

شكل ١٧ نچى

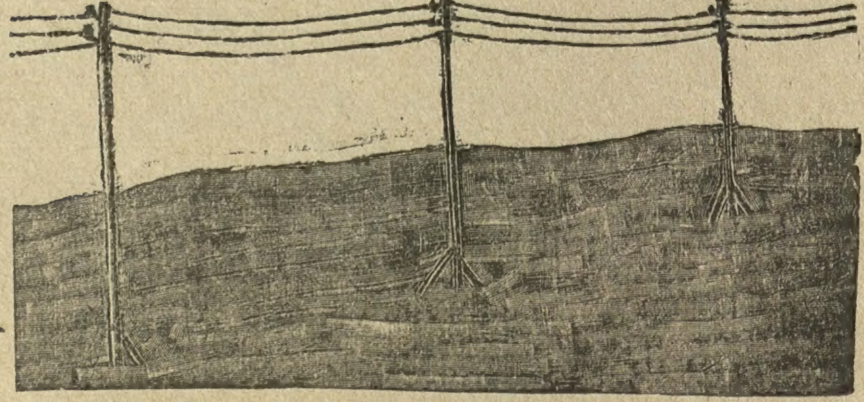

تيليغراف .

تيليغراف ، آز وقتده براق يرلر بله‌ن خبرلشمك ايچون چقارلمشدر .

بوتیلیغرافنڭ چغارلوینه بایتاق زمان‌در. لکن اوّلگی تیلیغراف، حاضرگی کبی آپپاراتلر واسطه‌سیله توگل ایدی. بر برلرندن اوزون، تایاقلر یاصاب، بولار بله‌ن اشارت ایتوب، سویلشورلر ایدی. بولای سویلشو اصولی اوّل قطایلیلر طرفندن چغارلدی. صگره‌لرنی بو تایاقلرنی آزایتماق ایچون وخبر آلونی بیگره‌که جینگله‌یتمك ایچون، بو تایاقلر یاننده (دوربین) استعمال ایته باشلادیلر. حاضرگی تیلیغراف‌لر تل‌لر واسطه‌سیله اولوب، «ئیلیکتریك» تیلیغرافیدر. بویله یاصارغه: اوّل فرانقلین (Франклень) اسملی برکشی بلمشدر. تاریخ هجرتنڭ (۱۱۸۹) نچی یلنده لوساژ (лосажъ) اسملی برکشی اوّل مرتبه اوله‌رق تیلیغرافنی میدان‌غه قویدی.

اول وقتدن باشلاب، آلمانیاده فرانسه‌ده ایسپانیاده کوب، کشیلر بو «ئیلیکتریك» تیلیغرافی‌نڭ ایشتلوی ایچون، تورلی، قورال‌لر ایجاد ایتدیلر. بوقورال‌لر اچنده اڭ مقبول وئش‌که یاراغانی (۱۲۵۷) نچی یلده ایجاد ایتولگان قورال‌در.

تاریخ هجرتنڭ ۱۳۲۵ نچی یلنده‌چبقسز تیلیغراف ایجاد ایتلدی.